

Azra Ičanović, MA

MIGRACIJE I KONSTRUKCIJA HIBRIDNIH IDENTITETA

Sažetak

U vrijeme sve veće popularizacije migracija bosanskohercegovačkoga stanovništva, pitanje uloge istih na (de)konstrukciju identiteta imigranata i njihovog pozicioniranja u prostoru kojem (ne)pripadaju, postaje relevantnim (ako ne i nužnim) predmetom istraživanja. Slijedeći djelovanje Homi Bhabhe i, budući da književnost predstavlja idealan medij za istraživanje kompleksnosti identiteta uopće, pronalazeći oprimjerenje u djelu „Knjiga mojih života“ bosanskohercegovačkog i čikaškog autora Aleksandra Hemon, radom se nastoji ukazati na izazove s kojim se imigranti susreću u drugoj državi (navigiranje između dviju kultura i pronalaženje balansa između njih) te na utjecaj migracija na (de)konstrukciju identiteta imigranata. Iz rada proizlazi zaključak da proces migracija te adaptacije imigranata u društvo kojem (ne)pripadaju, nužno rezultira konstrukcijom hibridnih identiteta zatočenih u prostoru između dviju (ili više) kultura.

Ključne riječi: autopredožbe, heteropredodžbe, hibridni identitet, kultura, migracije

Uvod

Migracije su oduvijek bile dio čovjekova života. One, naravno, nisu fenomen novoga doba. Međutim, globalizacija, koja je komunikaciju, preplitanje i kretanje kultura učinila lakšim nego ikada, omogućila je i potpunu ekspanziju migracijskih procesa. Tomu će, između ostalog, posvjedočiti i trenutna situacija u Bosni i Hercegovini. Naime, svjedoci smo sve veće „popularizacije“ migracija bosanskohercegovačkog stanovništva. U potrazi za *obećanom zemljom* (koju Bosanci i Hercegovci očigledno vide u Njemačkoj ili Austriji) i *boljim životom*, Bosnu i Hercegovinu je, prema podacima Unije za povratak i integracije BiH, u periodu od 2013. do 2017. godine napustilo više od 150.000 ljudi (Dedić, 2017). Po istim podacima, rekorder sa čak 7113 iseljenih stanovnika je Sanski Most. Međutim, koliko možemo biti sigurni u valjanost ovih podataka? Da li nas statistika vara?

„Oni koji ovdje žive odmahuju – broj odseljenih mnogo je veći. Preko 15.000. Statistika je kao bikini – mnogo otkriva, ali i mnogo skriva, a istina treba biti gola. Ovaj gradić koji je prvih godina bio izbjegličko-raseljenička 'Meka' sa oko 100.000 stanovnika danas broji oko 15.000 duša. Orijentir za ovu brojku je 4000 aktivnih električnih brojila. Ko misli drugačije, nek' broji.“ (Dedić, 2017).

Ljudi su oduvijek, narodski rečeno, *išli trbuhom za kruhom*. Međutim, situacija je, danas, daleko zabrinjavajuća, poražavajuća. I, iako migracije kolokvijalno možemo shvatiti tek kao puku promjenu fizičkoga prostora, njihove posljedice su itekako dalekosežnije. One, naime, u kontinuiranom procesu navigiranja i balansiranja između dviju (ili više) kultura, nužno dovode do svojevrstne krize identiteta imigranata.

S ciljem ukazivanja na izazove s kojima se imigranti susreću u drugoj državi (navigiranje između dviju (ili više) kultura i pronalaženje balansa između njih te na utjecaj

migracija na (de)konstrukciju identiteta imigranata ovaj rad s teorijskim uporištem u djelovanju Homi Bhabhe i oprimjerenjem u djelu *Knjiga mojih života* Aleksandra Hemona, nastoji potvrditi hipotezu da proces migracija te adaptacije imigranata u društvo kojem (ne)pripadaju nužno rezultira konstrukcijom tzv. hibridnih identiteta zatočenih u prostoru između dviju (ili više) kultura.

Identitet i migracije

Pitanje čovjekova identiteta staro je, usudimo se reći, koliko i samo čovječanstvo. Međutim, u kontekstu globalizacije i kontinuiranih promjena koje su obilježile XXI stoljeće te u kontekstu, kako Hall (1996) tvrdi, upornih pokušaja individue da se odupre neizvjesnosti, ono sve više dobiva na relevantnosti. Identitet, naravno nije fiksna nego konstantno promjenljiva kategorija koja se mijenja ovisno o kontekstu u kojem se koristi (Weedon, 2004 u Sorvo, 2015). Ljudi se, ističe Homi Bhabha (1994) ne mogu svrstavati u kolosalne, nediferencirane kolektive klase, rase spola ili nacije. Uvijek postoji višestruki oblik identifikacije koja

„prihvaća da identiteti nisu nikada jedinstveni te da u kasnom modernom dobu postaju sve više fragmentirani i razlomljeni; nikada nisu singularni, nego se umnažaju, gradeći se preko različitih antagonističkih diskursa, praksi i pozicija koji se često međusobno presijecaju. Oni su subjekti radikalne historizacije, i neprekidno se nalaze u procesu promjene i transformacije.“ (Hall, 2001, str. 218)

Kao nadasve stratificiran i nereduktivan fenomen, identitet se kontruira kroz razlike, kroz odnos s *Drugim* pri čemu manifestacija kulturnog identiteta nije “simboličko izražavanje onoga što smo mi, već i referenca na ono što smatramo da *nisu drugi*“ (Žikić 2011 u Antonijević, 2011, str. 1018).¹ Međutim, šta se dešava u slučaju imigracije, u slučaju velikog kulturološkog pomaka kada *Ja*, odjednom, postaje *Drugi*? Posmatrajući migracije kao

“duboko remetilačko iskustvo koje pomera granice poznatog sveta i do tada bliskog kulturnog okruženja, dovodeći individuu u situaciju kros-kulturne adaptacije, suočavanja s novim vrednostima i motivacionim faktorima, samim tim i potrebom za samoodređenjem bilo kroz očuvanje starog i/ili stvaranje i prihvatanje novog kulturnog identiteta“ (Antonijević, 2011, str. 1018)

Dragana Antonijević (2011) ističe da zaista možemo govoriti o jedinstvenom kulturnom identitetu imigranata konstruiranom u pokušaju navigiranja između dviju kultura (*domaće* i *imigrantske*) i pronalaženja balansa između njih. Migracija ne završava u trenutku preseljenja, tj. promjene fizičkog prostora. Ona tada, mogli bismo reći, tek započinje. Postupno se odvijajući kroz procese *adaptacije*, *akulturacije*, i *asimilacije* (Antonijević, 2011),² migracije nužno dovode do svojevrsne krize identiteta imigranata. Kao rezultat toga neki teoretičari, kao Homi K. Bhabha (1994), tvrde da imigranti zauzimaju *prostor između* dviju (ili više) kultura te da, kroz proces *mimikrije*, tj. prvotne imitacije karakteristika dominantne kulture domaćina, konstruiraju tzv. *hibridne identitete* u kojima se te kulture vješto prožimaju.

¹ Taj kulturni identitet, zapravo, u svojoj osnovi objedinjuje *etnički identitet* koji referira na kulturne i psihološke promjene nastale kontaktom različitih kulturnih skupina te *nacionalni identitet* koji se odnosi na osjećaj privrženosti i pripadnosti osobe određenoj grupi (Sorvo, 2015).

² Akulturacija je, tvrdi Dragana Antonijević (2011) „dinamičan proces koji može uključiti obe grupe ili individue u situaciji direktnih kontakata između kultura. Promene se mogu javiti kod obe ili jedne kulturne grupe i mogu uključiti promene vrednosti, ali nije obavezno“ (str. 1028). Nasuprot akulturaciji stoji asimilacija shvaćena kao postupan i jednosmjern proces postupnih promjena vrijednosti i navika asimilirane grupe u pravcu dominantne kulture domaćina (Antonijević, 2011).

Budući da se književnost ostvaruje kao idealan medij za proučavanje identiteta uopće, imigrantska književnost ostvaruje se kao ilustracija procesa integracije imigranata u društvo i prostor kojemu (ne)pripadaju. Upravo je takav slučaj s *Knjigom mojih života* (2014) Aleksandra Hemona koja čitalačkom auditoriju predočava priču ne samo o kompleksnosti identiteta već i priču o dekonstrukciji prijašnjeg i konstrukciji *hibridnog* identiteta imigranata stiješnjenih u *prostor između* shvaćen onako kako ga je definirao Homi Bhabha (1994).

Knjiga mojih života – svi identiteti Saše Hemona

Govoreći o „piscima između“ koji „odbijaju svrstavanje u monokulturalnu paradigmu nacije i nacionalnog kulturnog uokvirivanja“ (Škvorc, Lujanović 2009/2010, str. 46), Boris Škvorc i Nebojša Lujanović u grupu pisaca koji zauzimaju prostor između dvaju (ili više) jezika i kultura svrstavaju i Aleksandra Hemona, bosanskohercegovačkog i čikaškog autora koji, kao prototip pisca hibridnog identiteta, zauzima transnacionalnu poziciju, tj. onom prostoru „između“, jer mu vlastito iskustvo daje pravo na to“ (Hakalović, 2009). Uspješno se situirajući u prostor između dviju kultura (i jezika), Hemon je, kako to kaže Jergović (2013), za jedan biološki vijek proživio dva života. Upravo će ti *životi* i potreba da se oni objasne te autorovo dvostruko pozicioniranje pronaći svoje mjesto u njegovu djelu *Knjiga mojih života* (2014).

Nastala u duhu bosanskohercegovačkog (anti)ratnog pisma i potrebe da se svijetu prenese (intimna) priča ljudskog stradanja, *Knjiga mojih života* (2014) Aleksandra Hemona prati život, sudbinu i identitarnu dramu Saše Hemona od onog prvog trenutka kada postaje svjestan svoga postojanja do njegovih srednjih godina. Budući da je identitet, kako to ističe Kaufmann (2005), priča koju svako ispriča o sebi (u Wagner, 2016), onda bismo *Knjigu mojih života* Aleksandra Hemona mogli posmatrati kao knjigu identiteta glavnog junaka koji, preuzet iz fikcije, izrasta na osnovu lika i djela svoga autora.

Identitet Saše Hemona se u djelu formira ne samo u skladu s događajima oko njega već i u skladu s prostorom u kojem se nalazi. On se, dakle, konstantno realizira kao subjekt promjene. Pri tome se kao ključne tačke Sašina postojanja na osnovu kojih se konstruira njegov identitet ostvaruju njegov (prijeratni) život u Sarajevu te njegova migracija u Ameriku. Velik kulturološki pomak koji se nalazi u samom centru djela, omogućit će Hemonu da *Knjigom mojih života* (2014) čitalačkom auditoriju predочи ne samo postojanje dva posve različita svijeta (onog bosanskog i onog američkog) već i (de)konstrukciju identiteta imigranata proizišlu iz izazova s kojima se imigranti susreću na putu adaptacije u novu kulturu.

Prateći život i sudbinu svoga junaka kroz čiju se perspektivu čitalac upoznaje s ostalim likovima djela, Hemon će, zaista, prikazati dva života/dva identiteta svoga junaka. Prvi je njegov život u Sarajevu gdje se kroz lik Saše Hemona koji svoj identitet najprije formira na osnovu kolektivnog identiteta tzv. *raje* i ideje jugoslavenstva zrcali identitet bosanskohercegovačkog čovjeka tog vremena. Čovjekov *personalni* ili *narativni* identitet kako ga naziva Ricoeur (u Wagner, 2016), njegova individualnost ostaje u sjeni tog kolektivnog identiteta utemeljenog na ideji jugoslavenstva, socijalizma, patriotizma i titoizma, u sjeni odanosti apstrakcijama: državi, naciji, ideji (Hemon, 2014). Vrijeme i prostor u kojemu je odrastao Saša Hemon (Sarajevo, 80-e godine XX vijeka), nužno je zahtijevalo identifikaciju s kolektivom. Svi drugi identiteti se, potisnuti kolektivnim identitetom Jugoslavena, ostvaruju kao posve nebitnim. Međutim, i sam taj kolektivni identitet je apstrakcija. Razlike, naravno, postoje. *Drugačijost* Saše Hemona koja se, prije svega, očituje kroz njegovu težnju za

intelektualnim napredovanjem, ali i njegov buntovan duh sklon provokaciji, učinit će ga, jednim dijelom, socijalnim, kulturnim, političkim i ideološkim marginalcem čiji identitet nije formiran na temeljima socijalističkih, komunističkih ili, kasnije, (etno)nacionalističkih i klerofašističkih ideologija već na subkulturnim identitarnim vrijednostima.

Stojeći na marginama naoko *kolektiviziranog*, politički i ideološki homogenog društva, Saša Hemon će posvjedočiti o utopizmu takve konstrukcije. Naime, sva ona (godinama skrivana) *drugačijost* isplivat će na površinu 90-ih godina XX vijeka, u vrijeme kada dolazi do dekonstrukcije kolektivnog (jugoslavenkog) identiteta i buđenja onog nacionalnog. Vješto se suprotstavljajući (etno)nacionalističkoj interpretaciji ratnoga užasa (a opet oslobođen i okova ideologije komunizma) Aleksandar Hemon čitaocima će predložiti sliku gole ljudske supstance zatečene (pred)ratnim užasom. Međutim, slika rata koju nam donosi Saša Hemon uvelike se razlikuje od one koju nam predstavljaju drugi pisci bh. (anti)ratne proze. Naime, rat je Hemon dočekao u Americi te se priča o neizmjerljivoj antropološkoj tragediji XX vijeka čitaocima predložava iz sigurnosti Chicaga, iz pozicije osobe koja nije (direktno) suočena s njome. Međutim, turobna ratna dešavanja onemogućit će Sašin povratak u Sarajevo te on zauzima poziciju imigranta. Upravo na tom mjestu započinje njegov drugi (američki, imigracijski) život, a ispod priče o tom životu otkriva se priča o identitarnoj drami i (de)konstrukciji identiteta imigranata stiješnjenih u prostor između dviju kultura.

(De)konstrukcija identiteta imigranata – slučaj porodice Hemon

Opsesivna tema književnog stvaralaštva Aleksandra Hemona jeste život imigranata. *Knjigom mojih života* (2014) Hemon će čitaocu najprije predložiti priču o životu i identitetu Saše Hemon da bi ga, napose, suočio sa identitarnom dramom ne samo glavnog junaka već i njegove porodice u trenutku kada oni zauzimaju poziciju imigranata.

Saša Hemon je, kao što smo već rekli, rat u Bosni i Hercegovini (1992) dočekao u Chivagu, pri čemu se njegova jednomjesečna posjeta pretvorila u prisilnu migraciju. Bez osobite želje da napusti Sarajevo, u ljubavi prema njemu i namjeri da ostari i umre u njemu, Hemon, Sarajliju koji je pripadao Sarajevu i kojemu je Sarajevo pripadalo (Hemon, 2014), rat je izgnao u Ameriku. Kao mlada osoba, još uvijek nejasno definiranog identiteta, otrgnuta i odvojena od svoga prijašnjeg života, porodice i prijatelja Saša Hemon najednom je postao *Drugi* u kulturi koju (tek ovlaš) poznaje, u kulturi koja ne poznaje i ne može razumjeti ono što je jednom Bosancu/Jugoslavenu posve normalna stvar. Rani, usamljenički dani Sašina života u Chicagu obavijeni su nostalgijom i upornim prizivanjem „zadovoljstva svog prethodnog postojanja u Bosni“ (Hemon, 2014, str. 42). U tom smislu, traganje za boršćem (ne odveć savršenim) u *Knjizi mojih života* (2014), ispostavlja se kao traganje za svojim (sad već prijašnjim) identitetom. Međutim, „imigrantska situacija također vodi ka nekoj vrsti samodrugosti, izmještenost rezultira slabljenjem odnosa sa prošlošću, sa sobom koji je nekada postojao negdje drugo, gdje nije bilo potrebe prilagođavati atribute koji nas čine svojim“ (Hemon, 2014, str. 22). Dubok osjećaj izmještenosti, tj. osjećaj nepripadanja i težnja (možda bismo mogli reći i nužnost) integracije u zemlju domaćina nužno će rezultirati dekonstrukcijom Sašinog prijašnjeg (bosanskog/jugoslavenkog) identiteta. Prisiljen prilagođavati uslove svoga *sopstva* novom (američkom) načinu života Hemon se tokom vremena mijenjao, prihvatao kulturni obrazac ponašanja Amerikanaca i, na taj način, adaptirao se u novu kulturu. Stupanj njegove akulturacije je, prevashodno zahvaljujući dobrom

poznavanju engleskog jezika i mladoj dobi, također relativno velik. Vremenom su elementi njegove uvriježene (bosanske) kulture potisnuti. Godinama se Hemon „osjećao zaglavljanim između svog maternjeg i usvojenog jezika, nesposoban da piše(m) i na jednom od njih“ (Hemon, 2014, str.184). Međutim, ukoliko prihvatimo stavku da se identitet čovjeka može raspoznati po jeziku na kojemu on razmišlja i, pritom, književnost percipiramo kao svojevrsno, specifično razmišljanje, onog trenutka kada se Hemon odlučuje za pisanje na engleskome jeziku, čitalac se, naoko, suočava sa posve njegovim posve izgubljenim bosanskim identitetom i potpunom asimilacijom u američko društvo.

Stepen integracije Saše Hemonu u američko društvo naročito dolazi do izražaja ukoliko se usporedi sa stupnjem integracije njegovih roditelja koji 1993. godine dolaze u Hamilton. Naime, kao zrele osobe, izgrađenog i jasno definiranog (prevashodno nacionalnog) identiteta, Hemonovi roditelji doživjeli su onaj opći (kulturni) šok iseljništva. Jezična barijera, nostalgija prema Bosni, porodici i prijateljima, gubljenje profesionalnog identiteta te, napose, sveopće osjećanje beznađa onemogućili su njihovu potpunu akulturaciju. Našavši se u situaciji nepoznavanja i nesnalaženja u jeziku i kulturi u kojoj su prisiljeni živjeti, u kontaktu s hladnom klimom i isto tako *hladnim* Kanađanima, oni su se osjećali inferiornim i izmještenim u odnosu na domicilno stanovništvo. Njihovo prijašnje postojanje u Jugoslaviji, njihov usvojeni kolektivni identitet baziran na Titovoj ideji *bratstva i jedinstva*, nužno je iziskivalo pripadnost kolektivu i kulturno izjednačenje. U želji da se osjećaju kod kuće, Hemonovi roditelji morali su se poistovjetiti s Kanađanima. Jednakost je bila moguća upravo zbog mogućnosti usporedbe.

Štoviše, njihov socijalni život u početku se sastojao od druženja s (isto tako izmještenim) ljudima iz bivše im države i diskutiranja o uočenim razlikama. Smjelo gradeći autopredodžbe i heteropredodžbe tipa: Bosanci više vole život što je očito iz njihove ljubavi prema hrani (u Bosni se hrana dugo krčka), naše vrhnje (mileram) je kremastije i ukusnije od njihovog, bosanski običaji i navike su jednako dobri (ako ne i bolji) od njihovih, Kanađani su *hladni*, neiskreni, izlaze napolje mokre kose nesvjesni da mogu dobiti upalu mozga, oni nemaju smisla za humor i ne *kontaju* bosanske šale (čitaj: *Kanađani su (po)glupi*), Hemonovi roditelji uspješno su gradili mit prema kojemu smo *mi*, tj. Bosanci/Jugoslaveni neizmjereno bolji od *njih*, tj. Kanađana. Konstruirajući autopredodžbe i heteropredodžbe, oni su, postavljajući vlastitu kulturu u dominantan položaj spram kanadske, nastojali očuvati svoj prijašnji identitet. Druženje s *čistim* Kanađanima nije bila opcija. Ono bi, nužno, rezultiralo akulturacijom, a to Hemonovim roditeljima nije bio cilj – oni su morali ostati zatvoreni u okvirima svog prijašnjeg identiteta. Usporedbe s Kanađanima, koje su samo produbljivale već postojeće razlike, bile su moguće samo usljed njihove apstrakcije, onda kada su „oni bili ne-mi, mi smo bili ne-oni“ (Hemon, 2014, str. 20). Vremenom su Hemonovi roditelji prestali kompulsivno analizirati razlike. Porodica se, kroz dalje migracije te kroz vjenčanja i rađanje *čistih* Kanađana s kanadskim imenima (Ella, Hanna), širila. Kontakt s Kanađanima, a, samim time, i adaptacija i akulturacija Hemonovih roditelja, bio je neizbježan.

Ipak, stepen integracije Hemonovih roditelja u novu kulturu uvelike je niži od stupnja integracije mladoga Saše. Razlog tomu pronalazimo upravo u njegovu nejasno definiranom identitetu u vrijeme dolaska u Ameriku. Naime, za razliku od jasno definiranog nacionalnog identiteta svojih roditelja, Saša Hemon, i prije migracije, dijelom zauzima transnacionalnu poziciju koja se učvršćuje kroz njegov život u Americi. Međutim, iako se, kao što smo već rekli, na prvi pogled čini da je njegov prijašnji (bosanski) identitet ili, bar, veliki dijelovi tog

identiteta, posve izbrisan i da se Saša u potpunosti asimilirao, tj. stopio s preovladavajućom kulturom Amerikanaca, ta asimilacija je tek prividna. Naravno, Hemon jeste oženio Amerikanku. Naravno, Hemon ima kćeri Amerikanke koje znaju da im je otac Bosanac, ali ne znaju šta to znači. Naravno, Hemon piše (možda i razmišlja) na engleskome jeziku, ali u kontaktu s bilo čim iz njegova prijašnjeg (kao npr. susret s Mekom nakon tri godine), dijelovi sarajevskog njega se vraćaju. Njegov identitet nikada neće biti *čisti* američki, ali, isto tako, ni *čisto* bosanski. Živeći dva života, Hemon nije izgradio i dva identiteta. U kontinuiranom procesu navigiranja i pronalaženja balansa između bosanske i američke kulture tj. između bosanskog i američkog identiteta on je izgradio hibridni identitet zauzimajući tako *prostor između* ovih dviju kultura:

„Istovremeno, tu je i neizbježna realnost sopstva izmijenjenog imigracijom – ko god da smo nekad bili, sada smo podijeljeni između *mi-ovdje* (recimo, u Kanadi) i *mi-tamo* (recimo u Bosni). Zato što *mi-ovdje* još uvijek vidimo sadašnje nas kao dosljedne nekadašnjim nama, koji još uvijek žive u Bosni, a ne možemo izbjeći da gledamo sebe iz pozicije *nas-ovdje*." (Hemon, 2014, str. 22)

Identitet Saše Hemona, baš kao i identitet njegovih roditelja, sestre i prijatelja imigranata, temeljno je određen iskustvom imigracije. Međutim, iako se on adaptirao u novu kulturu, njegova akulturacija je ipak tek djelomična, a asimilacija nepostojeća. Naime, iako se njegov prijašnji (bosanski) identitet djelomično izgubio i iako je na temeljima američke kulture gradio novi, Saša Hemon nikada, baš kao ni njegovi roditelji, nikada neće biti *oni*. On ostaje u domeni *Drugog* što je naročito uočljivo ukoliko se uzme u obzir krug ljudi kojima se okružuje. Svi su oni, mahom, imigranti, pripadnici istog *raseljenog* plemena.

Hemon će zauvijek ostati izmješten iz kulture u kojoj živi. Međutim, kao osnovni iskustveni obrazac imigranata Dragana Antonijević (2011) ističe *liminalnost* kao „*kulturnu i socijalno-teritorijalnu bipolarnost* koju karakteriše intiman osjećaj nepripadanja u potpunosti nijednoj sredini – ni zemlji matici, ni zemlji useljenja. Samim time, identitet Saše Hemona karakterizira ne samo *izmještenost* iz američke kulture nego također i *izmještenost* iz one (nekada njegove) bosanske. U Sarajevo koje je nekada pripadalo Hemonu, on se vraća kao nepovratno izmješteni pojedinac: „Kao Bosanac u Chicagu iskusio sam jedan oblik izmještenosti, ali ovo sada je bio sasvim drugačiji: osjećao sam se izmješten u gradu koji je nekada bio moj. U Sarajevu mi je sve bilo bolno poznato i potpuno čudno i daleko“ (Hemon, 2014, str. 127). Upravo su ta izmještenost i pozicija nepripadanja dokaz da je Hemon, u biti, zatočen u *prostoru između* koji, prema Babhi (1994), omogućuje nadilaženje dualizma između *Prvog* i *Drugog*. Naime, situiran u *prostoru između*, u prostoru u kojemu koegzistiraju i bosanska i američka kultura, Hemon je u nemogućnosti ne samo da odabere jednu ili drugu nego i da uspostavi bilo kakav oblik hijerarhije među njima. Njegov identitet je, dakle, izgrađen u međuprostoru ovih dviju kultura. On se ostvaruje kao hibridni identitet koji, kao produkt mimikrije tj. imitacije karakteristika druge kulture (Bhabha, 1994), u svojoj osnovi vješto objedinjuje bosansku/jugoslavensku kulturu 80-ih godina XX vijeka i američku kulturu koju je Hemon usvojio dolaskom u Chicago. On je, kako će i sam reći za svoje roditelje, postao Amerikanac i svjestan je toga upravo zato što nikad nije prestao biti Bosanac.

Zaključak

Iako se migracije kolokvijalno tumače tek kao puka promjena mjesta prebivališta one (podrazumijevajući integraciju u novu kulturu) nužno rezultiraju svojevrsnom krizom identiteta. Kao idealan primjer imigrantske književnosti koji nam pruža uvid u (de)konstrukciju kulturnog identiteta imigranata ostvaruje se *Knjiga mojih života* Aleksandra Hemona koja, prateći proces integracije porodice Hemon (s posebnim akcentom na lik Saše Hemon), u američko/kanadsko društvo, čitalačkom auditoriju predočava identitarnu dramu imigranta suočenih s novom kulturom. Ta identitarna drama u djelu se odvija sukladno procesu adaptacije, akulturacije i asimilacije porodice Hemon u novu kulturu. Međutim, iako se uviđa različit stupanj integracije u novu kulturu i za Sašu i za njegove roditelje generalno možemo reći da se oni, kao prva generacija imigranata jesu adaptirali, ali je njihova akulturacija djelomična, a asimilacija nepostojeća. Kontinuiran proces navigiranja i balansiranja između bosanske i američke kulture rezultirat će dekonstrukcijom njihova prijašnjeg (bosanskog/jugoslavenkog) i konstrukcijom tzv. *hibridnog* identiteta stiješnjenog u *prostor između* u kojemu bosanska i američka kultura koegzistiraju.

Literatura

1. Antonijević, D. (2011). Gastarbajter kao liminalno biće: konceptualizacija kulturnog identiteta*. *Etnoantropološki problemi*, 6 (4), 1013–1033. Preuzeto 22. decembra 2017. sa <https://www.academia.edu/10353974/>
2. Bhabha, H. (1994). *The location of culture*. London: Routledge
3. Dedić, M. (2017). *Sanski Most – demografski bankrot*. Dostupno na <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/sanski-most-demografski-bankrot> (zadnji pregled: 15. februar 2018.)
4. Hall, S. (2001). Kome treba identitet?. S. Veljković (prev.) *Reč - Časopis za književnost i kulturu, i društvena pitanja*, 64/10, 215-233. Preuzeto 10. decembra 2017. sa <http://fabrikaknjiga.co.rs/rec/64/215.pdf>
5. Hakalović, A. (2009). *Uskrsnuće priče: Projekt Lazarus Aleksandra Hemon*. Dostupno na <http://www.odjek.ba/index.php?broj=20&id=23> (zadnji pregled 15. februar 2018)
6. Hemon, A. (2014). *Knjiga mojih života*. Sarajevo: buybook
7. Jergović, M. (2013). *Aleksandar Hemon: život drugoga*. Dostupno na <https://www.jergovic.com/subotnja-matineja/aleksandar-hemon-zivot-drugoga/> (zadnji pregled 15. februar 2018.)
8. Sorvo, S. (2015). *Hybridity, Immigrant Identity and Ethnic Impersonation in Karolina Waclawiak's How to Get into the Twin Palms*. Magistarski rad. Preuzeto 12. januara 2018. sa <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/98260/GRADU-1449842776.pdf?sequence=1>
9. Škvorc, B., Lujanović, N. (2009/2010). O 'piscima između': od Ive Andrića do današnjih pisaca stiješnjenih između dva (ili više) jezika i kultura. *Zbornik radova filozofskog fakulteta u Splitu*, 2/3, 45-64. Preuzeto 22. decembra 2017. sa <https://hrcak.srce.hr/136159>

10. Wagner, C. (2016). *Migration and the Creation of Hybrid Identity: Chances and Challenges*. Harvard Squer Symposium 2. Preuzeto 15. januara 2018. sa <http://rais.education/wp-content/uploads/2017/09/16.pdf>

MIGRATIONS AND THE CONSTRUCTION OF HYBRID IDENTITIES

Abstract

In time of increasing popularization of migrations of the Bosnian population, the question of the role of the migrations in the (de)construction of identity of immigrants and their positioning in the area where they (don't) belong, becomes relevant (if not necessary) subject of research. Following the work of Homi Bhabha and, considering that the literature is an ideal medium to explore the complexities of identity in general, finding the instantiation in the „Book of my lifes“ by Bosnian and Chicago author Aleksandar Hemon, the work examines the challenges that immigrants face in another country (navigating between two cultures and finding the balance between them) and the impact of migrations on the (de)construction of immigrants identity. From the work arises the conclusion that the process of migration and adaptation of immigrant into society where they (don't) belong, necessarily leads to construction of hybrid identities detained in the space between the two (or more) cultures.

Key words: auto-images, hetero-images, hybrid identities, culture, migrations